

ایشار و از خود گذشتگی

ایثار و از خود گذشتگی

ایثار و مقدم داشتن دیگران بر خود، هر چند به چیز اندک، در روایات اسلامی امری پسندیده شمرده شده است. ایثار نیکوترین احسان و بالاترین مراتب ایمان است. ایمان به خداوند و اعتقاد به آن لازمه اش ایثار است، انسان با خلوص نیت و عقیده پاک می تواند وارد میدان عمل شود و با ایثار و کمک خود می تواند تکیه گاهی برای محرومان باشد و همواره برای رفع نیازمندان جامعه کوشش و جدیت کند. انسان با اخلاص خود و با مال و ثروتی که در اختیار دارد می تواند نیازهای جامعه را برطرف سازد و مایه افتخار و آرامش خود و دیگران شود و این بزرگترین خدمت است که با میل خود گره ای از مشکلات جامعه را باز کند و چنین اخلاصی مایه سربلندی انسان واقع می شود.

منبع : pajoohi.ir ,

ایثار به معنای «برگزیدن، دیگران را بر خویش مقدم داشتن و مانند آن است» [1] و در اصطلاح عبارت است از «بخشش به کسی در مورد چیزی که خود فرد به آن نیاز دارد.» [2] ایثار از پرشکوه ترین مظاهر جمال و جلال انسانیت است و تنها انسانهای بزرگ به این قله شامخ صعود می کنند. ایثار شامل گذشتن از جان، مال، مقام، شخصیت و مانند آن در را خدا می شود اگرچه بیشتر در مقدم داشتن دیگران در امور مالی یا مقدم داشتن خواسته دیگران به کار برده می شود. خودخواهی و خودپرستی ضد ایثار و گذشت و فداکاری است که انسان را از کارهای ارزشمند بسیاری مانند جهاد و مبارزه باز می دارد.

خودخواهی، یعنی اینکه انسان همه چیز را برای خودش بخواهد و خویشتن را بر دیگران مقدم کند. طبیعی است که با وجود این صفت، ایثار و فداکاری برای او معنا و مفهومی نخواهد داشت، چون در صورت شرکت در فعالیت های ایثارگرایانه و دادن جان، همه چیزش را از دست رفته می بیند و به نظر او نتیجه ای عایدش نخواهد شد. از این رو خودپرستی و خودخواهی سرچشمه گناهان بزرگی نظیر حب دنیا، حب مال و بخل و امثال آن ها می شود که هر کدام مانع مهمی در نیل به سعادت ابدی است. امام علی (ع) می فرماید: «از اینکه آنچه را مردم در آن یکسان بهره دارند برای خود برگزینی، سخت پرهیز کن و اینکه خود را از آنچه برای هر بیننده آشکار گردیده به غفلت و امداری و به خود اختصاص دهی، که آن از تو گرفته و به دیگری داده خواهد شد.»

جایگاه ایثار در قرآن

قرآن کریم با بیان شواهد و نمونه هایی، ایثار و ایثارگران را ستوده است از جمله در آیه ای، ایثار مالی خاندان پیامبر (ص) را چنین می ستاید: «و غذای (خود) را با اینکه به آن علاقه (و نیاز) دارند به «مسکین» و «یتیم» و «اسیر» می دهند.» [4] هم چنین قرآن کریم درباره ایثار جانی حضرت علی (ع) می فرماید: «بعضی از مردم (با ایمان و فداکار، همچون علی (ع) در «لیلة المبيت» به هنگام خفتن در جایگاه پیغمبر (ص)) جان خود را به خاطر خشنودی خدا می فروشند و خداوند نسبت به بندگان مهربان است.» [5] و در جایی دیگر از «انصار» که در حال فقر، از

برادران مهاجر خود، با تقسیم اموال و خانه های خویش پذیرایی کردند و آنان را بر خود مقدم داشتند چنین تمجید می کند: «آنها را بر خود مقدم می دارند هر چند خودشان بسیار نیازمند باشند کسانی که از بخل و حرص نفس خویش بازداشته شده اند و رستگارانند.» [6]

ایثار در روایات:

ایثار در روایات به عنوان خوی و خصلت ابرار و برگزیدگان الهی، نیکوترین احسان و اعلی مراتب ایمان شمرده شده است، چنانکه امیرمؤمنان علی(ع) فرمود: «ایثار خوی نیکوکاران و شیوه نیکان است. در جای دیگر فرمود: ایثار نیکوترین احسان و بالاترین مراتب ایمان است.» [7] در حدیثی امام معصوم(ع) می فرماید: «ایثار والاترین صفات انسانی است، ایثار نهایت نیکوکاری و شریف ترین بزرگواری است.» [8]

اقسام ایثار:

الف) ایثار ممدوح یا مثبت:

1- مقدم داشتن دیگران بر خود، هر چند به چیز اندک، در روایات اسلامی امری پسندیده شمرده شده است. [9] کسی که دیگران را به آسانی بر خود مقدم داشته و خود را برای آسایش دیگران به رنج می اندازد، در صورتیکه ایثار او سبب ناراحتی و فشار بر فرزندان خودش نشود و نظام زندگی اش را به خطر نیفکند، ایثار ممدوح و مثبت است. امیرمؤمنان(ع) در خطبه متقین می فرماید: «متقی کسی است که نفس او بواسطه سختگیری های خودش از او در رنج است و مردم از ناحیه او در آسایش هستند.» [10]

2- مقدم داشتن خواست الهی بر هوای نفس. [11] نظیر کار حضرت یوسف (ع) که با مقدم داشتن خواست خدا، آبروی خود را حفظ کرده و زندان را بر ارتکاب معصیت ترجیح داد و فرمود: «پروردگارا زندان برای من دوست داشتنی تر از چیزی است که زنها مرا بدان می خوانند.» [12] خداوند نیز به واسطه این ایثار، او را برگزید و به مقام عالی رسانید، چنانکه برادرانش گفتند: «به خدا سوگند که خدا تو را بر ما فضیلت داد و برگزید.» [13]

3- ترجیح حق بر باطل گرچه به ضرر انسان باشد. امام صادق(ع) فرمود: «از حقیقت ایمان، آن است که حق را -گرچه به زیان تو است- بر باطل- گرچه به سود توست- ترجیح بدهی.» [14]

4- روح سلحشوری و فداکاری و از خودگذشتگی برای اعتلای کلمه حق و آیین توحیدی. قرآن کریم نیز ایثارگران را که از همه چیز دنیا گذشته، جان بر کف به میدان نبرد می شتابند، [15] ستوده و کارشان را در یک معامله الهی می داند. [16] به طور خلاصه و کلی می توان گفت ایثار ممدوح؛ ترجیح دادن خواست دیگری، ترجیح دادن به خواست و رضای خدا، گذشتن از خواست خود برای اعتلای کلمه حق، دفاع از حق حتی در صورت خطر و ضرر می باشد.

ب) ایثار مذموم یا منفی:

1- فداکاری و گذشتن از جان و مال و... در جبهه باطل، کاری پوچ و بیهوده می باشد. گمراهان ممکن است در راه تقویت باطل، ثروت خویش را صرف کنند و حتی از جان هم مایه بگذارند و از دیگران نیز پیشی گیرند، ولی چنین ایثاری نه تنها غیرمعقول و نادرست است بلکه مایه حسرت و ندامت نیز می گردد. قرآن کریم از این واقعیت تلخ چنین یاد می کند: «آنها که کافر شدند، اموالشان را برای بازداشتن (مردم) از راه خدا خرج می کنند آنان این اموال را (که برای آوردنش زحمت کشیده اند، در این راه) مصرف می کنند، اما مایه حسرت و اندوهشان خواهد شد و سپس شکست خواهند خورد و (در جهان دیگر) کافران همگی به سوی دوزخ گردآوری خواهند شد.» [17]

2- ترجیح خواسته های دنیوی بر آخرت: قرآن کریم در نکوهش چنین کاری می فرماید: «اما آن کسی که طغیان کرده و زندگی دنیا را مقدم داشته، مسلماً دوزخ جایگاه اوست.» [18]

3- گزینش هوای نفس بر خواست الهی. [19]

4- ایثار بی مورد نظیر در زحمت قرار دادن خانواده و ناراحتی و فشار بر فرزندان و به خطر افتادن نظام خانوادگی فرد. قرآن کریم می فرماید: «هرگز دستت را بر گردنت زنجیر مکن، (و ترک انفاق و بخشش مکن) و بیش از حدّ (نیز) دست خود را مگشای، تا مورد سرزنش قرار گیری و از کار فرو مانی.» [20]

زمینه های رشد روحیه ایثار: [21]

1. تعلیم و تربیت فرد فرد جامعه.
2. دین باوری آحاد جامعه.
3. توکل بر خداوند: مقصود از توکل این است که بنده هر کاری که می کند و برای او پیش می آید به خدای تعالی واگذارد؛ زیرا که می داند خدا از خود او تواناتر و قویتر است و به نحو احسن انجام می دهد و سپس به قضاء خدا راضی باشد.
4. ساده زیستی و دوری از تجملات: ساده زندگی کردن در همه چیز، در خوراک، در پوشاک، در معاشرت ها، یک اصل مسلم است که در زندگی پیامبر اکرم(ص) و دیگر امامان شیعه(ع) دیده می شود.
5. بسط ارزشها و معرفی الگوهای عملی در عرصه ایثار و فداکاری.
6. برجسته نمودن شاخصه های ایثار و فداکاری.
7. یاد معاد و توجه به پاداش ایثارگران.
8. توجه به فواید و ثمرات ایثار.
9. عدم ترس از فقر و نداشتن.
10. توجه به بی ثباتی دنیا و فانی بودن مال و ثروت.

فواید و ثمرات ایثار

1) کسب رضایت الهی: پیامبر اکرم(ص) می فرماید: ثروتمندی که سخی باشد اجر و پاداش او مانند اجر و پاداش ابراهیم خلیل الله می باشد. فقیری که صبر کند اجر او مانند اجر ایوب پیامبر است.» [22]

2) رسیدن به پاداشهای اخروی «بهشت و نعمتهای بی شمار»: امام باقر(ع) فرمود: «چون روز قیامت شود، خدای تبارک و تعالی دستور دهد که یک منادی در برابرش فریاد کشد، کجا هستند فقرا؟ گروه بسیاری برخیزند. خدا فرماید: بندگان من! گویند: لیبیک پروردگار می فرماید: من شما را برای خواری و پستی فقیر نساختم، بلکه برای مثل امروز انتخابتان کردم. در چهره مردم تأمل و جستجو کنید هر کس به شما احسانی کرده نسبت به من کرده است. از جانب من بهشت را به او پاداش دهید.» [23]

3) همدردی با محرومین: امام علی(ع) در دوره خلافت بیش از هر وقت دیگر زاهدانه زندگی می کرد و می فرمود: «خداوند بر پیشوایان دادگر واجب کرده است که زندگی خود را با طبقه ضعیف و کم درآمد تطبیق دهند که رنج فقر، مستمندان را ناراحت نکند.» [24]

4) رسیدن به عزت: در روایت آمده است: «خلق خدا، عائله خدا هستند بنابراین محبوب ترین خلق خدا پیش خدا کسی است که به عائله خدا نفع برساند و خاندانی را شاد کند.» [25]

5) ایجاد روح گذشت و فداکاری در جامعه: «سخاوت وقتی است که انسان بدون اینکه کسی درخواست کند کمک کند...» [26]

6) برکت در روزی و ثروت: قرآن کریم در این زمینه چنین می فرماید: «مثل آنهایی که اموالشان را در راه خدا انفاق کنند به مانند دانه ای است که از آن هفت خوشه بروید و در هر خوشه صد دانه باشد (که از یک دانه هفتصد دانه به وجود می آید) و خدا از این مقدار نیز به هر که بخواهد بیفزاید. چه خدا را رحمت بی انتها است و به همه چیز احاطه کامل دارد.» [27]

7) نیکنامی: افرادی که در راه خدا و راه مقدس برای جامعه و مردم ایثار و گذشت می کنند، هر چند که این کمک ها کوچک و ناچیز باشد، پاداش مناسبی خواهند داشت. به فرموده امام علی (ع) خیر این نیست که مال و اولاد زیاد گردد بلکه خیر این است که عملت افزون شود، حوصله ات نیرومند گردد و در اثر عبادت پروردگارت در میان مردم سربلند باشی.» [28]

8) فقرزدایی: اشخاص ثروتمند باید از راه محبت و انسان دوستی به هم نوعان خود کمک کنند تا بار سنگین فقر را از دوش آنان بردارند. اینگونه انگیزه و هدف، جای سپاس و قدردانی دارد و خدای متعال به چنین افرادی وعده بهشت داده است. البته لازم به ذکر است که اثرات ایثار زیاد است از جمله: آرامش روانی، سرکوبی دشمنان، رسیدن به سیادت و سروری و....

موانع روحیه ایثار:

1- **بخل:** در قرآن کریم آیات فراوانی وجود دارد که بخل و اوصاف افراد بخیل را بیان می کند و کیفرهایی که برای افراد بخیل تعیین شده را برمی شمارد از جمله: «آیا آنان که از احسان به خلق به هسته خرمایی بخل می ورزند بهره ای از ملک و سلطنت خواهند یافت.» [29] پیامبر اکرم (ص) بهشت را بر افراد بخیل حرام کرده است و فرموده است: اگر وعده جبران مال و جایگزین آن از جانب خداوند حق است پس بخل ورزیدن چه معنی دارد؟ [30]

2- **حرص:** دوستی دنیا اگر برای درک سعادت و کسب کمالات و آخرت باشد نه تنها مذموم نیست، بلکه ممدوح است. آنچه مذموم است دوستی دنیایی است که انسان را از کسب کمالات و تحصیل آخرت بازدارد و او را به هلاکت اندازد. دوستی دنیایی که باعث فراموشی آخرت و تن پروری و واگذار کردن دستورات الهی و حرص بر لذات و شهوات و امثال اینها باشد مذموم است. امام باقر (ع) فرمود: «شخص حریص بر دنیا مانند کرم ابریشم است که هر چه بیشتر ابریشم بر خود می پیچد راه بیرون شدنش دورتر و بسته تر می گردد تا اینکه از غم و اندوه بمیرد.» [31]

3- **ریا:** ریا یعنی خود را به نیکوکاری جلوه دادن و برخلاف حقیقت تظاهر به نیکوکاری و پاکدامنی کردن و عمل نیک برای جلب نظر مردم کردن نه به جهت رضای خدا. در روایات ما آمده است که ریا را به عنوان یک نوع شرک دانسته و شدیداً از آن مذمت کرده است. امام صادق (ع) فرمود: هرگونه عمل ریایی شرک است هر که برای مردم کار کند پاداش او به عهده مردم است و هر که برای خدا کار کند، ثوابش بر خداست. [32]

4- **مُنّت:** یکی دیگر از آفات ایثار، منّت است. اگر شخص مسلمانی در راه خدا و برای رضای او به شخص نیازمندی کمک کند، قطعاً کمک او مورد قبول خداوند واقع می گردد، ولی اگر آن را با منت گذاشتن بر او و یا راه دیگری که موجب آزار روحی او می شود، کمک او نیست و نابود می شود و بی ارزش می گردد.

5- **خودبینی و تکبر:** تکبر از آفات ایثار است؛ یعنی بزرگی فروختن به دیگران که گاهی ناشی از خود بزرگ بینی و گاهی ناشی از احساس حقارت و خود کم بینی است.

6- **اسراف:** میانه روی در مخارج یکی از روش های پسندیده است که سفارشهای فراوانی درباره آن شده است و ولخرجی که در حد اسراف و تبذیر برسد تا آنجا مورد نکوهش قرار گرفته که به تعبیر قرآن کریم مبدّر برادر شیطان معرفی شده است. [33]

ارزش ایثار و اخلاص

ایمان به خداوند و اعتقاد به آن لازمه اش ایثار است، انسان با خلوص نیت و عقیده پاک می تواند وارد میدان عمل شود و با ایثار و کمک خود می تواند تکیه گاهی برای محرومان باشد و همواره برای رفع نیازمندان جامعه کوشش و جدیت کند. انسان با اخلاص خود و با مال و ثروتی که در اختیار دارد می تواند نیازهای جامعه را برطرف سازد و مایه افتخار و آرامش خود و دیگران شود و این بزرگترین خدمت است که با میل خود گره ای از مشکلات جامعه را باز کند و چنین اخلاصی مایه سربلندی انسان واقع می شود.

برترین ها ایثارها:

1- ایثار در شدت فقر: کسیکه ایثار و گذشت می کند و خود را به رنج و زحمت می افکند تا دیگران در آسایش باشند، با اینکه نیاز به آن دارد و خود در سختی است، کسی که جان و یا مال خود را در راه خدا و برای اصلاح جامعه و سعادت مردم ایثار می کند، بالاترین رتبه ایثار را دارا است، کسیکه غذا و مایحتاج زندگی خود را برای محرومین جامعه ایثار می کند با اینکه خود نیاز به آن دارد تا خشنودی خدا و مردم را بدست آورد، بالاترین درجه ایثار را کسب کرده است.

2- ایثار از سوی مسئولین و رهبران: رهبران جامعه مسؤولیت سنگین تری دارند. چون به خوبی وضع جامعه را درک می کنند که چگونه نیازمندان در فقر شدید و مرگ آوری زندگی می کنند و آنها وظیفه ای که بر دوش دارند از افراد عادی جامعه سخت تر و سنگین تر است.

3- ایثار قبل از درخواست شخص محتاج: این را باید به صورت یک اصل پذیرفت که در هر جامعه ای افراد ثروتمند وجود دارد که اموال خود را به افراد نیازمند می بخشد و یا اینکه به خاطر رفاه و آسایش دیگران خودشان را به رنج و زحمت می افکنند و اموال و دارائی های خود را در راه خدا ایثار می کند، اگر قبل از آنکه شخص محتاج درخواست کند و ذلت سؤال در چهره او ظاهر گردد خواسته او را بدهد قطعاً از ارزش والاتری برخوردار خواهد بود. قرآن کریم می فرماید: مردم با ایمان کسانی هستند که هر چند خود سخت نیازمند باشند، دیگران را بر خود مقدم می دارند و ایثار می کنند.» [34]

پی نوشت ها:

- [1] دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه دهخدا، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، 1379 ه.ش، ج 8، واژه ایثار.
- [2] نراقی، ملامهدی، جامع السعادات، تعلیق و تصحیح سید محمد کلانتر، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات بیروت، ج 2، ص 122.
- [4] خوانساری، آقا جمال الدین؛ شرح آقا جمال الدین خوانساری بر غررالحکم، دانشگاه تهران، 1366، ج 3، ص 216.
- [5] بقره/ 207 انسان/ 8.
- [6] حشر/ 10- 9.
- [7] خوانساری، جمال الدین؛ شرح غرر الحکم، ج 2، ص 164.
- [8] همان، ج 1، ص 373.
- [9] عاملی، حر؛ وسایل الشیعه، قم، موسسه آل البیت، 1409 ه.ق، ج 6، ص 299.
- [10] سید رضی؛ نهج البلاغه، محمد دشتی، قم، مشهور، 1379 ش، خطبه 184.
- [11] عاملی، حر؛ وسایل الشیعه، قم، موسسه آل البیت، 1409 ه.ق، ج 11، ص 220.
- [12] یوسف/ 23.
- [13] یوسف/ 91.
- [14] علامه مجلسی؛ بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، تهران، اسلامیه، ج 70، ص 106.

- [15] نساء/ 95.
- [16] توبه/ 111.
- [17] انفال/ 36.
- [18] نازعات/ 39.
- [19] مکارم شیرازی؛ تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1379، ج 12، ص 98.
- [20] اسراء/ 29.
- [21] یوسفی، علیرضا؛ ایثار، قم، انتشارات حسنین (ع)، بهار 82، ج اول، ج 1، ص 104.
- [22] اصول کافی کلینی، محمدبن یعقوب، کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1365 ه.ش، کتاب الایمان و الکفر، باب تفریح کرب المؤمن، حدیث 5.
- [23] همان، باب فضل فقراء المسلمین حدیث 15.
- [24] سید رضی؛ نهج البلاغه، محمد دشتی، قم، مشهور، 1379 ش، خطبه 209.
- [25] اصول کافی، کتاب الایمان و الکفر، باب الاهتمام بامور المسلمین، حدیث 6.
- [26] نهج البلاغه، کلمات قصار/ 50.
- [27] بقره/ 260.
- [28] نهج البلاغه، کلمات قصار/ 91.
- [29] نساء/ 53.
- [30] محمد باقر مجلسی؛ بحار الانوار، ج 73، باب البخل، ج 6، ص 301.
- [31] اصول کافی کتاب الایمان و الکفر باب حب الدنيا و الحرص علیها، حدیث 7.
- [32] اصول کافی، همان، باب الریاء، ج 3.
- [33] اسراء/ 26.
- [34] حشر/ 9.